

ÎNSEMĂNĂRI PE MARGINEA UNOR CULEGERI DE FOLCLOR MUZICAL DIN JUDEȚUL COVASNA

Constantin Catrina

Lectura unor culegeri de folclor muzical efectuate în localitățile din sud-estul Transilvaniei, cu trimitere, evident, și la satele covășnene ne-a adus în atenție, pe lângă trăsăturile cele mai edificatoare ale acestor creații seculare, și un anume grad al interferențelor ce leagă prin trăsăturile lor morfologice Țara Bârsei de județul Covasna și prin acesta, în continuare de zonele estice învecinate: Moldova și Muntenia subcarpatică. Dar când vorbim de Vâlcele, de Covasna-Voinești, Brețcu etc., studiile de specialitate pun în evidență, nu în ultimul rând, trăinicia unui strat vechi de folclor ale cărui reverberații multiple dau specificitate și originalitate acestor așezări transilvane; investigațiile finalizate între anii 1937-1980, datorate muzicienilor Tiberiu Brediceanu, Speranța Rădulescu,, Gheorghe Ciobanu și Nicolae Coman dar și cele ale cercetătorilor din domeniul coregrafiei populare Emanuela Balaci și Andrei Bucșan vor întări, iată, sumarele noastre observații formulate până aici.

De la Tiberiu Brediceanu (1877-1968)¹ ne-a rămas, de exemplu, o valoroasă colecție de cântece populare culese, în principal, din Transilvania și Banat². Studiind acest material folcloric înregistrat, Tiberiu Brediceanu nota în anul 1949: "reiasă din toate acestea marea unitate muzicală - dovadă de continuitate muzicală! - cât și strânsa legătură ce există, în general, între textele și între melodiile baladelor noastre populare, - fenomen caracteristic, de de altfel și pentru alte genuri ale muzicii populare românești, cum este de pildă cel al colindelor, cântecelor de la cununii, cântecelor de secerători ș.a. aceleași melodii conservând, uneori chiar prin veacuri, aceleași texte și invers, aceleași texte prin aceleași melodii"³.

Dar ceea ce dorim să remarcăm în acest loc este faptul că Tiberiu Brediceanu a lucrat mai mulți ani la rând pentru finalizarea temei: Miorița - *studiu și culegere de folclor*⁴. Punând, astfel, în discuție autenticitatea unor variante literare culese de G. Cătană, în Banat, sau de V. Bumbac, în Bucovina, Tiberiu Brediceanu va dubla unele dintre culegerile poetice precedente cu melodiile lor interpretate de Radu Husan (n. 1853), Maria Jurebiță (n. 1869) și Matei Jurebiță (n. 1908) - toți trei din localitatea Covasna. Desigur, comparând mai multe "miorițe" cu Miorița de tip V g⁵, culeasă din Turcheș - Săcele (8.VI.1937), de la lăutarul Niță Oglindă⁶, născut în anul 1884, folcloristul formulează ideea, curajoasă, totuși, ținând seama de puținele exemple muzicale avute la îndemână, că locul de "naștere al baladei, de unde s-a lansat întâia versiune a textului și a melodiei Mioriței... nu poate fi altul decât stâna unor ciobani de pe Țara Bârsei, situat pe teritoriul transilvan, în nemijlocita apropiere de punctul de întâlnire cu teritoriul vrâncean și cu cel moldovean"⁶; adică într-un punct aflat chiar în "părțile Covasnei și ale pasului Oituz"⁷.

O mai recentă lucrare de folclor muzical, *Cântecul. Tipologie muzicală. I. Transilvania Meridională* (1990)⁸, semnată de etnomuzicologul Speranța Rădulescu, ne aduce în atenție, din nou, localitatea Vâlcele, punctul de referință al unui alt reputat culega-

tor de folclor, de versuri populare, însă, pe nume I.G.Bibicescu (1848 - 1924)⁹. Consultând indicele alfabetic al localităților cercetate dar mai ales secțiunea volumului: *Corpus de texte princeps însoțite de trimiteri la variante* vom afla că doamna Speranța Rădulescu a inclus la acest capitol și 11 cântece culese (și în colaborare cu Eugenia Săndulescu) din Vâlcele, număr superior față de înregistrările din Cerișor - Hunedoara, cu 7 piese; Drăguș - Brașov, 7 piese și Rășinari cu 4 piese. După titlu, cântecele culese din vâlcele (1980) sunt următoarele: I-auzi valea cum răsună; Trage-mi bobii și-mi ghicește; Vară, vară primăvară; Seara bună și m-aș duce; Colo-n vale-n grădiniță; Mult mă-ntreabă iedera; Toată lumea-mi zice lotru; Mărioară pentru tine; Patru boi leagănă caru și a zis tata cătră mine¹⁰.

Deși întregul repertoriu de cântece publicat în volumul *Cântecul* (total: 67 de piese) este însoțit de varietele lui poetice înregistrate în timp, curiozitatea m-a determinat să caut în culegerea lui I.G. Bibicescu posibile versuri care să fi dăinuit, cu melodia lor, până la culegerea doamnei Speranța Rădulescu. Dar, cu părere de rău, nu am putut să identific această viețuire posibilă dar și foarte interesantă pentru procesul intim al creației anonime. Motivul? Posibil ca I.C. Bibicescu să nu fi ajuns la versurile unora dintre aceste cântece existente și la acca dată. Dar ceea ce cred că se poate afirma este faptul că repertoriul vocal înregistrat la Vâlcele, în anul 1980, mărturisește existența unei puternice tradiții de interpretare a cântecului doinit. De altfel, cântecele: A zis tata cătră mine, I-auzi valea cum răsună, valea, Vară, vară primăvară, Colea-n vale-n grădiniță, Trage-mi bobii și ghicește, Patru boi leagănă caru, s-au putut înregistra, de câțiva ani buni, și pe Târnave, în Mărginimea Sibiului, Țara Oltului, Țara Bârsei, răspândirea lor fiind stimulată, poate și de spectacolul folcloric, de Radio și Tv sau de discul de muzică populară.

Ceea ce vrem, însă, a remarca în mod cu totul special este felul în care interpreții din Vâlcele: Gheorghe Bucșa, 53 de ani; Elena Țifrea, 54 de ani; Alexandru Cașăș, 61 de ani; Maria Boroș, 32 de ani; Gheorghe Cucu 53 de ani, și-au interpretat cântecele în momentul înregistrărilor conduse de doamna Speranța Rădulescu. Din lectura textului muzical, de exemplu, se poate observa cum firul cântecului doinit este împodobit nu numai cu o bogată ornamentație dar și cu o anume țesătură melismatică și nu în ultimul rând cu un tremolo prelungit la încheierea rândurilor melodice și mai ales la sfârșitul strofei poetico-muzicale.

Asamblul acesta de elemente morfologice (melodie, ritm și din punct de vedere arhitectonic) ce răzbate din urzirea cântecului doinit din Vâlcele ne spune că în această parte de țară și stratul mai nou al cântecului propriu-zis primește, prin interpretarea localnicilor, pecețile melodiei străbune observate și de Gheorghe Maior: "Căutând să dovedească munții din jurul Oituzului ca loc de origine al Mioriței: << În Ardeal - citat după George Breazul (1887-1961) - fiecare ținut își are caracteristica sa de muzică: jalea tăcută, înfudată pe care să nu ți-o știe toată lumea a celor de pe Țara Bârsei și Trei Scaune (sub. n.) nu e aceeași cu a Olteanului, care strigă sfâșietor, sau cu a Târnăveanului care și-o exprimă mai primitiv, nici cu a Mărgineanului, mai liber, sub ochii căruia tresaltă priveslăstia întregului Ardeal, nici cu a veșnic revoltaților dintre Secașe, ori cu sfredelitoarea jale ce te împintenează la joc, a celor de pe Mureș, ori cu cea răsunătoare și horitoare a Moșilor>>".

Ca specialiști în domeniul folclorului coregrafic Emanuela Balaci și Andrei Bucșan au investigat în zona Covasna în două etape: în 1956 (Sita Buzăului) și în 1963 (Voinești, Valea Mare, Mărtănuș și Brețcu)¹². Cele 114 melodii notate din vatra satelor menționate dau o medie, după cum apreciază cercetătorii menționați, de cca. 23 de jocuri de fiecare localitate cercetată din punct de vedere al dansului popular. Comparând cu întregul ansamblu al jocului popular românesc, această medie mijlocie este depășită însă prin deosebita ei vitalitate, prin frecvența manifestărilor coregrafice covășnene întâlnite în cele mai diverse prilejuri: la

nuntă sau la petreceri familiare, ocazionale etc.

Executate la fluier, cimpoi, vioară, acordeon, cu acompanient la cobză, țambal sau, mai nou, interpretate de tarafuri alcătuite din trompetă, saxofon, taragot, jocurile înregistrate din localitățile nominalizate mai sus se particularizează prin dinamism specific, printr-o varietate de figuri coregrafice precum în Brăul bătrân din Sita Buzăului ce cuprinde - remarcă cercetătorii - "toată gama figurilor cunoscute: băta, pinteni, cârlige"¹³ etc.

Din punct de vedere al morfologiei muzicale culese de Emanuela Balaci și Andrei Bucșan se mai caracterizează și printr-o melodică specifică sudului Transilvaniei sau și cu răspândire în zona subcarpatică a Olteniei și Munteniei¹⁴. Din ansamblul melodiilor culese de N. Coman și Gh. Ciobanu și transcrise de C. Georgescu și Gh. Ciobanu se remarcă jocurile notate în doi timpi binari (*Hora Sântiliei, Ardeleanească, Brăul lui Zbarcea, Sârba* (în mai multe variante), *Chindia, Brăul, Slănicul, Corăghește*¹⁵, *Ursăreasca, Căzăceasca, Ațica, Mânioasa, Sfledereșul, Cărășelul, Anicuța, Cirimpoiul, Ardeleana, Oița, Floricica, Clopoșelul, Breaza, Brânza*); apoi *Năframa* cu fraza 1, în 5/8(2+3) și fraza a 2-a în 2/4 iar în ritm asimetric numai *Ardeleana* (p. 459: 3+2+2/16).

Cât privește structurile sonore ale materialului cules, predomină paralelismul major-minor, cu bogate inflexiuni cromatice, dar și cel al scărilor pentacordice și hexacordice. Din punct de vedere al schemei arhitectonice se detașează, în primul rând, melodiile de formă fixă(AB) și apoi melodiile de formă liberă bazate "pe introducerea de fraze noi" sau "variațiuni pe un cadru constant"¹⁶ (*Sârba*, p. 417: ABCDE, cu fiecare frază repetată) sau jocul *Corăghește* cu următoarea structură: ABBVCD).

În majoritatea lor melodiile analizate de noi se mai caracterizează și printr-o serie de motive ritmico-melodice sincopate iar ca valori cel mai adesea persistă pătrimea urmată de patru și asprezece sau două optimi și pătrime.

Un pitoresc anume, de fapt o trăsătură specială a jocului popular românesc (sincretismul) se degajă din strigăturile de "comandă" precum: Foaie verde și-un bujor/ Și mi-o lasă pe-un picior./Frunză vrede mușetel/ I-auzi sârba marunțel sau la jocul Boitâneasca: Foaie verde și-o lalea/ Și mi-o bate pe podea;/ Foaie verde de gutui/ Să mi-o faci într-un călcâi./ Foiliță după multe/ Și mi-o face la genunchi;/ Foaie verde măr mustos/ Mi-te lasă moale-n joc,/ Frunzuliță solz de pește,/ Și mi-o face ursărește¹⁷.

Studiile și culegerile de folclor, cu referire la câteva dintre localitățile județului Covasna (Brețcu, Covasna, Mărtănuș, Sita Buzăului, Valea Mare, Vâlcele și Voinești) demonstrează, în primul rând, o mare varietate în cadrul repertoriului muzical ce însoțește jocul tradițional ca și legătura cântecului propriu-zis cu înfinitatea trăirilor omenești. Din alt punct de vedere, exemplele muzicale comentate anterior dau și ele noi dezlegări vieții noastre spirituale fie atunci când vorbim de cântecul bătrânesc "Miorița", fie în cazul cântecelor doinite legate de acest spațiu aureolat prin originea lui sud-ardelenească profundă și, desigur, arhaică.

NOTE

1, G. Sbârcea, *Tiberiu Brediceanu în slujba muzicii românești*, Cluj, 1957, p. 65-72.

Tiberiu Brediceanu a fost un muzician și om de acțiune ce s-a aflat mereu în confruntare cu demersurile ce s-au impus pentru desțelenirea terenului afirmării noastre artistice și a contribuit, mai ales în anii de dinaintea și după Unirea din 1918, la înființarea primelor instituții muzicale și artistice din Transilvania: Opera Română și Teatrul Național (1919); Conservatorul de Muzică și Artă Dramatică (1920) - toate trei din Cluj - apoi Conservatorul de Muzică "Astra" din Brașov (1928) și nu în ultimul

- rând prin redimensionarea activităților practice inițiate și patronate de către Astra și Societatea pentru crearea unui fond de Teatru Român (S.T.R.)
2. T. Brediceanu, *170 melodii populare românești din Maramureș* (1910), București, ESPLA, 1957; *Melodii populare românești din Banat*, Ediție îngrijită de Costantin Zamfir, București, Editura Muzicală, 1972.
 3. T. Brediceanu, *Scrieri*. Ediție îngrijită și prefăcută de Brândușa Nuțescu, București, Editura Muzicală, 1976, p. 269.
 4. Studiul lui Tiberiu Brediceanu a fost publicat mai întâi în *Muzica*, nr. 4 (p.16-25) și nr. 5 (p.11-19), București, 1974 și apoi republicat în *Scrieri*, București, Editura Muzicală, 1976, p. 233-281.
 5. Vezi, nota 3, p.261-263.
 6. De fapt, melodia culeasă de la lăutarul Niță Oglindă (n. 1884) din Turcheș-Săcele este, după cum precizează și T. Brediceanu, o doină instrumentală ("Când și-a pierdut ciobanul oile") și nu o Mioriță propriu-zisă (melodie și vers). Pentru un punct de vedere mai nuanțat vezi la I. R. Nicola, în *Angvstia*, 2, Sfântu Gheorghe, 1997, p. 385.
 7. Vezi, nota 3, p. 231.
 8. Speranța Rădulescu, *Colecția Națională de Folclor. Cântecul. Tipologie muzicală, I. Transilvania Meridională*, București, Editura Muzicală, 1990.
Pentru o privire generală asupra acestui volum, vezi: Ghizela Sulițeanu, în *Muzica*, București, nr. 4, 1991, p.178-184.
 9. I.G. Bibicescu, *Poezii populare din Transilvania*. Ediție îngrijită de Marin Croicu. Prefață de I.C. Chițimia, București, Editura Minerva, 1970.
 10. Vezi, paginile: 160-162; 168-170; 186-187; 192-200; 200-201; 215-217; 222-224; 234-236; 238-239 și 239-241.
De reținut și cântecul nr. 58 ("Munte, munte, brad frumos", p. 227), cules din Călăușas, județul Harghita.
 11. G. Breazu, în *Muzica românească de azi*, București, 1939, p. 63-64.
 12. Emanuela Balaci, A. Bucșan, *Jocuri din Transilvania de Sus. Monografie coregrafică*, Brașov, Casa Creației populare a Județului Brașov, 1969, p. 449.
 13. Idem, p. 481.
 14. Ibidem, p. 465.
 15. Jocurile: *Corăghește, Căzăceasca și Ursăreasca* fac parte și din repertoriul mai vechi al zonelor etnofolclorice din Moldova.
 16. Vezi, nota 12, p. 473.
 17. Idem, p. 477.
Pentru o analiză mai detaliată vezi și A. Bucșan. *Specificul dansului popular românesc*, București, Editura Academiei, București, 1971, p. 391-416.

Notes about some musical folklore's gathering from Covasna district (Summary)

In these files it's about morphological aspects and of the musical folklore's content which was preserved in etude and gatherings done between 1937-1980.

All these are thanks to the folklorists: Tiberiu Brediceanu (1877-1968). Speranța Rădulescu and also to the coregraphs: Emanuela Balaci and Andrei Bucșan.

Putting into practice the compared method about gathering material from Covasna city's districts (Brețcu, Covasna, Mărtănuș, Sita Buzăului, Valea Mare, Vâlcele and Voinești) we could underline that in this etnofolklore area, thereia a lot of variety of meldies which accompany the traditional music plays; on the other hand the folklore musical pieces gatherings on these places give also some details about our spirituals life was reflect surrely in many variants of the old song named "Miorița" and also through the doina songs who are in Meridionals Curved Carpathians.